

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

een poging om het functioneren van het geheugen te begrijpen? Ging het daarbij niet in feite om nieuw verworven inzicht in het onderscheid tussen de historische en de narratieve waarheid?

Zoals in de meest originele bijdrage, van de hand van Hans-Joachim Petsch, aan het slot van het boek uiteengezet wordt, bestaat er naast de — voor stoornissen zo gevoelige — kunst van het herinneren ook een kunst van het vergeten. Het vergeten is zoiets als een filter- en immuunsysteem van de psyche, een heilzame functie zoals bijvoorbeeld de film *Eternal sunshine of the spotless mind* (2004) op originele wijze duidelijk wil maken. Men zou, aldus Petsch, een negatieve vorm van vergeten, die ongeveer samenvalt met Freuds concept van verdringing, kunnen onderscheiden van een positieve vorm: het ad acta kunnen leggen van dossiers die onze herinnering ter tafel brengt, het laten rusten van scènes uit het verleden, nadat men deze in voldoende mate heeft ›duregearbeitet‹. Eerder lukt dat meestal niet. Het banale advies ›forget about it‹ helpt immers niet echt. De titel van het boek, zegt Petsch, zou eigenlijk aldus aangevuld moeten worden: ›Ik ben mijn herinneren en tevens ben ik ook mijn vergeten.‹ Die titel is trouwens een al te vrije vertaling van een zin bij Augustinus: ›Ego sum qui memini‹, zoals op diverse plaatsen in het boek zelf ook wordt vermeld. Augustinus' observatie dat ik het ben, die zich herinnert, kunnen we nu als volgt nuanceren: het herinnerde Ik is een constructie van het herinnerende Ik. *Glücklich ist, wer vergißt, was doch nicht zu ändern ist* heette een populair operetelied van Léhar. Die zin zou dus herschreven moeten worden als: ›Gelukkig is wie zich herinnert en daarna kan vergeten.‹

Literatuur

- ASSMANN, J. (2000). *Religion und kulturelles Gedächtnis — Zehn Studien*. München: Beck.
 FREUD, S. (1899). Over dekherinneringen. *Werken 1* (p. 863-883). Amsterdam: Boom.

- FREUD, S. (1901). Psychopathologie van het dagelijks leven. *Werken 3* (p. 57-318). Amsterdam: Boom.
 FREUD, S. (1925). Notitie over het ›toverblok‹. *Werken 9* (p. 68-74). Amsterdam: Boom.
 HALBWACHS, M. (1925). *La mémoire collective*. Paris: PUF (1950).
 MITSCHERLICH, A. (1975). *Der Kampf um die Erinnerung — Psychoanalyse für fortgeschrittene Anfänger*. München: Piper.

De nazaten [1]

Bespreking van

Sophie Freud (2007). *Living in the shadow of the Freud family*. Westport/Londen: Praeger. ISBN 978 0 275 99415 0, 446 pp., £19,95

HARRY STROEKEN

Sophie Freud (geb. 1924) is de dochter van Martin Freud (de oudste zoon van) en Esti Drucker, rond wie dit boek vooral draait. Het huwelijk van Martin en Esti was van meet af aan een catastrofe en de vlucht van de familie uit Wenen vormde de gezochte gelegenheid tot een scheiding: Martin vertrok met zoon Walter naar Engeland, Esti ging met haar dochter naar Parijs, vervolgens naar Nice, en via Casablanca ontsnapten ze net op tijd naar de Verenigde Staten. De verwijten aan het adres van de familie Freud (enige brieven van grootvader Sigmund aan Esti, die hij niet mocht, zijn hier afgedrukt; oma Freud blijkt later een warme, verstandige persoonlijkheid) zijn niet van de lucht, maar het kostbaarste dat moeder en dochter bezitten is de naam Freud. Esti Freud gold in brede kring als T.M. (totally meschugge — volkomen getikt). Ze zocht liefde, maar haar gedrag stootte mensen af. Ze klaagde altijd over geldgebrek, maar ze gaf veel cadeautjes. Haar ongehooflijke stamina dwingt bewondering af:

ze verdiende de kost als logopediste en op negenenvijftigjarige leeftijd behaalde zij haar PhD. De meeste promovendi nodigen grootouders uit, zij de kleinkinderen. Esti overleed in oktober 1980 en ze liet toch nog een bescheiden som geld na.

Ik vond het boek lezenswaardig. Sommige details had ik niet hoeven weten, maar het boek laat zien hoe de Freuds leefden in Wenen in de jaren twintig en dertig, en vervolgens in allerlei werelddelen, en — breder — hoe immigranten in de Verenigde Staten zich redden. De psychoanalytische betekenis van het boek is beperkt.

Bijbel, kunst en psychoanalyse in het Duitse Jaarboek

Bespreking van

Claudia Frank, Ludger M. Hermanns, Helmut Hinz (red.) (2005). *Jahrbuch der Psychoanalyse — Beiträge zur Theorie, Praxis und Geschichte*, Band 51. Stuttgart: Frommann-Holzboog. ISSN 0075-2363, 270 pp., € 52,-

GERTIE BÖGELS

Ook als het broeikas-effect wintersport onmogelijk maakt blijft er voldoende reden om Zwitserland aan te doen, en wel voor een weekendbezoek aan het recent geopende en nu al wereldberoemde Zentrum Paul Klee in Bern. Bij het symposium ter gelegenheid van de opening van dit Eldorado in 2005 spraken twee Duitse psychoanalytici, bekend van hun publicaties over Klee: Anita Eckstaedt en Joachim Danckwardt. Van de laatste is in de eenenvijftigste editie van het *Jahrbuch der Psychoanalyse* een geïllustreerd artikel in de rubriek 'toegepaste psychoanalyse' opgenomen.

Maar eerst een bloemlezing uit de klinische stukken. Ronald Britton tracht in *Emancipatie van het Boven-Ik — Een klinische studie over het boek Job* een vereenvoudigde visie te geven op de situatie waarin het Ik en het Boven-Ik vijandig tegenover elkaar staan. Het theoretische gedeelte is desondanks wat cryptisch maar de onderlinge ontwikkeling van de concepten wordt helder in Brittons psychoanalytische exegese van het Bijbelverhaal van Job die, getroffen door rampspoed en afzichtelijke huiduitslag, God ter verantwoording roept. Aan het meest gebruikte Freudcitaat, 'Wo Es war, soll Ich werden', voegt Britton als apotheose stoutmoedig toe: 'Het kan helpen voor het aardse leven functies te claimen die de goden worden toegeschreven: «Wo Über-Ich war, soll Ich werden»' — de dialog van Job met zijn God als metafoor van de innerlijke onderhandelingsrelatie tussen Ik en Boven-Ik.

Rosine Jozef Perelbergs bijdrage *Narcistische configuraties — Geweld en zijn afwezigheid in de behandeling* gaat over Freuds *Terinleiding van het narcisme*, dat zij als omslagpunt in de psychoanalyse ziet vanwege de radicale verandering van het concept 'Ik'. Aanschouwelijk wordt de dynamiek beschreven waarbij de vroegkinderlijke oervaring zich herhaalt in wat men zou kunnen noemen de 'attunement in de taal' tussen analysant en analyticus. Dit artikel vormt een organische overstap van Brittons bijdrage naar het artikel van Lotte Köhler, de psychoanalytica die de betekenis van babyonderzoek, *Baby-Forschung*, door het jarenlang organiseren van drukbezochte Duitstalige symposia tot ver buiten dat taalgebied heeft verbreid. Köhler incorporeert in deze casus de historische ontwikkeling over een halve eeuw van de verschillende — niet alleen psychoanalytische — scholen, inclusief cognitieve psychologie tot en met Fonagy's mentalisatie en recente neurobiologische bevindingen. Daardoor krijgt de casus een kleurrijke en boeiende historische visualisering. Tegen de achtergrond